

8. Уголовний процес, криміналістика.

Федосова О.В.

головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Сьогодні в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості корисливо-насильницьких злочинів, своєчасне виявлення та розслідування яких неможливе без проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є основним засобом негласного отримання доказів у кримінальному провадженні.

Вивчення стану роботи з розкриття та розслідування корисливо-насильницьких злочинів територіальними підрозділами Національної поліції вказує на недостатній рівень взаємодії слідчих та оперативних працівників. Крім того, однією із причин низьких показників розкриття злочинів є не проведення негласних слідчих (розшукових) дій у провадженнях, у тому числі щодо осіб, які можуть бути причетними до вчинення корисливо-насильницьких злочинів. Це, насамперед, свідчить про відсутність оперативної інформації та неналежного збору матеріалів для ініціювання та подальшого отримання дозволу суду на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Безініціативність як оперативних працівників так і слідчих з цього питання призводить до того, що під час розслідування корисливо-насильницьких злочинів негласні слідчі (розшукові) дії не проводяться взагалі, відповідно тяжкі злочини залишаються нерозкритими, а в інший спосіб, слідчим шляхом, їх розкриття практично неможливе.

Певним чином, цей факт відображає високий фактор злочинності, але так само свідчить і про наявність серйозних недоліків у діяльності, спрямованій на протидію даним злочинам. Слід зазначити, що ефективність такої протидії перш за все залежить від належної організації оперативно-розшукової діяльності та досудового слідства.

Питання організації і тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій досліджувались у наукових працях О.М. Бандурки, Б.І. Бараненка,

О.В. Бочкового, В.В. Єфіменка, В.В. Коваленка, І.М. Козьякова, В.Д. Пчолкіна, В.В. Шендрика, В.О. Черкова та ін. Аналіз практики та наукових досліджень показав, що значні труднощі у роботі слідчих та оперативних працівників, певною мірою обумовлені невирішеністю окремих правових та організаційних питань щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Правову основу застосування негласних слідчих (розшукових) дій становлять Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність» «Про Службу безпеки України», а також Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 246 КПК України), проведення яких полягає у сукупності організаційних, тактичних прийомів, у тому числі із застосуванням технічних засобів, що дозволяють отримати інформацію про злочин або особу, яка його вчинила, без її відома.

Для ефективного розкриття та розслідування корисливо-насильницьких злочинів на початковому етапі розслідування вважаємо доцільним проведення перш за все таких негласних слідчих (розшукових) дій, які надають можливість встановити особу злочинця, виявити речові докази і свідків вчинення злочину, можливість встановлення місця перебування злочинців та їх затримання. Цей алгоритм негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться з урахуванням спрямованості й характеру виконуваних завдань, можна умовно поділити на два блоки.

До першого блоку слід віднести дії, спрямовані на пошук та отримання з різних джерел відомостей інформаційного призначення. При розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів ці негласні слідчі (розшукові) дії, як правило, проводяться у випадках коли слідчі і оперативні працівники мають достовірну інформацію щодо причетності певних осіб до підготовки та вчинення злочинів. У відповідності зі слідчою ситуацією та версіями доцільно проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення та фіксацію фактичних даних, що свідчать про причетність певних осіб до вчинення злочину. Це, насамперед, дії передбачені § 2 Глави 21 КПК України «Втручання у приватне спілкування», а саме: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України) [1].

До другого блоку відносяться дії, які згідно з § 3 (Інші види негласних слідчих (розшукових) дій) КПК України спрямовані на виявлення і фіксацію фактичних даних щодо підготовки та вчинення злочинів. Ці негласні слідчі (розшукові) дії можуть бути ефективними у випадках коли корисливо-насильницький злочин вчинено в умовах неочевидності і особа злочинця не відома. До таких негласних слідчих (розшукових) дій слід віднести:

1. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) яке полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіо-випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті цього можна встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Характерною особливістю цієї дії є те, що її проведення не обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина, оскільки об'єктом цієї дії є технічний засіб, а не фізична особа. Окрім того, під час установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу не контролюється будь-яка

інформація, що передається засобами зв'язку, чи інша інформація, якою обмінюються особи, що перебувають у приміщенні, де знаходиться радіоелектронний засіб. Тому відповідно до вимог цієї статті, проведення вказаної негласної слідчої (розшукової) дії не є винятковим, та допускається у розслідуванні злочинів будь-якого ступеню тяжкості [2].

2. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) полягає у проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано або під легендою, у приміщення та інше володіння для встановлення технічного обладнання або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів розбійних нападів, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, що переховуються від органів розслідування, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження. Важливо в ході її проведення виявити наявність речей і коштовностей, отриманих злочинцем під час вчинення злочину і можливості їх ідентифікації.

3. Спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) полягає у візуальному спостереженні за особою слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування у певному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження.

4. Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) полягає у застосуванні технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб.

5. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України), полягає в діях слідчого чи уповноваженої особи, які дозволяють без відома власника чи володільця отримати зразки матеріалів, сировини, виробів тощо, у тому числі в публічно недоступних місцях. Ця дія передбачає виявлення і вилучення матеріальних носіїв інформації, що зберігають сліди вчинення злочину чи осіб, які до нього причетні, а також предметів, що

стали об'єктами злочинних посягань, можуть сприяти виявленню злочину і встановленню причетних до нього осіб, з метою їх подальшого порівняльного дослідження без відома власника.

6. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України), полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої особи в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання відомостей, речей і документів, які мають значення для розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину.

7. Відповідно до статті 275 КПК України слідчому надано право під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Слід зазначити, що порядок, тактика та методика проведення негласних слідчих (розшукових) дій, взаємодія уповноважених оперативних підрозділів, які виконують доручення слідчого, регулюються окремим нормативно-правовим актом органів, у складі яких перебувають уповноважені оперативні підрозділи.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що негласні слідчі (розшукові) дії є ефективним засобом отримання доказів у кримінальному провадженні, а їх правова регламентація має постійно вдосконалюватись з урахуванням вимог практики та сучасних науково-технічних розробок до їх застосування.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ ГПУ, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби, Міністерства фінансів, Міністерства юстиції від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>